

ФІЛОЛОГІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

Поняття нації, незважаючи на свою умовність і невизначеність в офіційній номенклатурі, характеризується певними специфічними, притаманним саме йому ознаками, такими як історична пам'ять, національна ідея, особливий менталітет тощо. До ключових характеристик будь-якої нації відносять також спільні культурні традиції та мову. Ці два поняття нерозривно пов'язані між собою, адже перебувають в одній поняттєвій площині і як духовні цінності органічно накладаються одне на одного.

Метою цієї роботи є розкриття важливості й актуальності вивчення філології задля ефективного спілкування не лише в межах однієї соціальної одиниці, але й в масштабах міжнародної та міжкультурної комунікації як окремих індивідуумів, так і чисельних спільнот.

Відповідно до встановленої термінології, поняття культури (від лат. *cultura* – обробіток, догляд, розвиток) розуміється як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії, а мова – це певний прояв культури.

Як відомо, збереження, дослідження та плекання національної культури були б неможливі без вивчення мовного коду нації, ролі мови як однієї з форм самовираження культури та засобу її формування. За твердженням видатного українського мовознавця і фольклориста Олександра Потебні, саме мова зберігає культурно важливу етнічну інформацію та є ключем до розуміння «народної психології».

Беззаперечним фактом є те, що мова визначає національну приналежність носіїв культури і є вагомим фактором розвитку етносу. Саме тому мову включено до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної

культурної спадщини, ратифікованої 2003 року.

Мова також допомагає формувати колективну свідомість та ідентичність народу. Вона дозволяє людям відчувати себе частиною суспільства, підтримувати традиції, цінності та історію. Коли люди володіють спільною мовою, вони легше налагоджують контакти та спілкуються, що сприяє розвитку колективного духу і взаємодії [2].

Науково доведено, що мова є однією з визначальних ознак формування національного менталітету, які детермінують свідомість й закріплюють стереотипи мислення. Наприклад, традиційно німецькими якостями вважається любов до порядку, постійність, дисциплінованість, пунктуальність, повага до закону. Це знайшло своє відображення і в семантичних значеннях німецьких слів, як-от у дієприкметнику «*ordnungsverliebt*» (тобто «закоханий в порядок»).

Американські дослідники Едвард Сепір і Бенджамен Ворф сформулювали так звану гіпотезу лінгвістичної відносності, суть якої зводиться до того, що люди, які говорять різними мовами й належать до різних культур, сприймають цей світ неоднаково, тому по-іншому реагують у певних ситуаціях. Тобто мова, як писав Сепір, – це символічний ключ до людської поведінки [3].

Вплив мови може відбиватися й у сприйнятті людиною категорій часу, ставленні до індивідуалізму та колективізму, розумінні сімейних структур і соціальних ролей. Наприклад, у мові хопі, якою говорить індіанський народ США, немає слів на позначення певних проміжків часу, таких як «мить», «година», «понеділок» чи «ранок», що може видатися незвичним для пересічного носія європейських мов.

Кожна мова впливає на те, як носії цієї мови сприймають інші культури, національні групи, різні ідеї чи погляди. Деякі мови можуть мати виразні форми ввічливості, які сприяють більш шанобливому звертанню до інших людей. Наприклад, у корейській мові є аж сім рівнів формальності: офіційний (шанобливий), повсякденний, ввічливий, інтимний,

фамільярний, зверхній і навіть особлива форма ввічливості, характерна для жіночого голосу – при цьому кожен з них має свої граматичні та лексичні особливості [4].

Відмінності мов, зумовлені своєрідністю культури, зводяться, насамперед, до різниць у лексиці й фразеології. У кожній мові наявна безеквівалентна лексика, до якої належать слова або словосполучення, що на даному етапі розвитку мови позначають такі специфічні явища певної культури, які не мають однослівного перекладу на інші мови. До прикладу, слова стерлінг, шилінг, крикет пов'язані з англійською матеріальною і духовною культурою; щі, балалайка, ямщик – з російською; сакура, гейша, ікебана – з японською; чумақ, коломийка, вечорниці – з українською. Зазвичай безеквівалентна лексика в кожній мові становить не більше 6-7% від загальної кількості активно вживаних слів [5].

Цікавими для філології і культурології є дослідження слів на позначення родинних стосунків. Наприклад, у шведській мові є окреме слово для позначення кожних дідуся і бабусі: *морфар* – батько матері, *фарфар* – батько батька, *фермор* – мати батька, а *мормор* – мати матері.

Ще один приклад можна навести також і з східнослов'янських мов. Слово «супружество» походить від російської традиції, коли батьки самостійно підбирали своїм дітям наречених, які, в свою чергу, могли не бачитися аж до шлюбу. Їхнє ставлення одне до одного не було важливим, аби вони лише добре тягнули свого воза. В Україні шлюбні звичаї були більш демократичними, тому в нашій мові вживається слово «подружжя», що означає відносини, які виникають внаслідок дружби [1].

Мовні відмінності, зумовлені культурними особливостями, також можна спостерігати в лексичному значенні слів та контекстах, у яких вони вживаються. Наприклад, для звичайного українця *будинок* означає не тільки місце проживання, домашнє вогнище, сім'ю, але й також будь-яку будівлю. Для англійця, у свою чергу, слово *house* означає лише певну

будівлю, а домашнє вогнище передається словом *home* [4].

Етнолінгвісти часто також спостерігають розбіжність у символічних значеннях певних культурних образів. Так, зокрема, калина для українців є символом краси, дівочтва, щирої любові й України, тоді в росіян вона асоціюється з розлукою і невдалим заміжжям.

Мовний етикет, тобто мовна поведінка в певних ситуаціях, в окремих культурах також різниться. Це можна спостерігати на прикладі спілкування дітей з батьками, чоловіка з дружиною, господаря і гостя тощо. Так, англійським і американським мовними етикетами передбачається, що в магазині чи будь-якій іншій установі першим вітається господар, а в нас – навпаки. Оголошуючи по радіо про прибуття чи відправлення поїзда, літака тощо, диктор у кінці оголошення дякує, що, до прикладу, зовсім не характерне для слов'янської культури. А в давнину діти в Україні переважно звертались до батьків на Ви, а для третьої особи дієслів вживали форму множини (як-от: батько пішли, вони [мама] казали) тощо [5].

До цього можна додати й те, що інтонаційна система кожної мови, розвиваючись, переростає в музичну творчість. Коли зникає мова, люди перестають розуміти й народну музику. Будь-яку мову супроводжує й певна жестикуляція, рухи тіла. Розвиваючись, це стає базою для народної хореографії, яка, досягаючи високого рівня, перетворюється на світову класику [1].

Культурні відмінності в мові та значенні певних висловів можуть призвести до різного сприйняття слів чи трактування ситуацій. Прикладом цього може бути компанія *American Motors*, яка випустила новий автомобіль під назвою *Matador* на ринок Пуерто-Ріко. Згодом вияснилося, що слово *Matador* іспанською означає «вбивця», що не дуже втішало потенційних покупців.

Висновки. Отже, у сучасному суспільстві діалог культур відбувається в умовах активної глобалізації. З цієї причини будь-які

філологічні явища не можна розглядати ізольовано, а лише у контексті всіх факторів, які відіграють у цьому процесі вирішальну роль.

Як ми вже з'ясували, поняття культури і мови нерозривно пов'язані між собою, адже паралельно розвиваються протягом усієї історії формування і розвитку нації, постійно впливаючи одна на одну. Філологія є важливою у діалозі культур саме тому, що є їхнім безпосереднім дзеркалом. Це було підтверджено вище вже багато разів.

Тому досліджуючи чужі звичаї, культуру чи традиції, ми не можемо оминати питання філології. Саме мова нації допомагає краще зрозуміти її переконання, знайти спільні цінності зі своїм народом, а також вберегтися від курйозів і фатальних помилок, які можуть трапитися під час міжкультурного спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жижченко В. Мова і культура.
URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/154128/156-166.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Мирчук С. Як мова пов'язана з культурою народу?.
URL: <https://reporter.zp.ua/yak-mova-pov-yazana-z-kulturoyu-narodu.html>.
3. Міщенко М. Мова, культура, політика | Український інтерес.
URL: <https://uain.press/news/ukraine/mova-kultura-polityka-1063857>.
4. Мова і культура.
URL: https://stud.com.ua/122944/literatura/mova_kultura.
5. Мова і культура. Особливості відображення мови через культуру | Allref.com.ua.
URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/mova_i_kultura_osoblivosti_vidobrazheniya_movi_cherez_kulturu.